

JUČE SAM PRONAŠAO VAJOLETINA PISMA BILU... BILA SU skrivena među stranicama jedne od njegovih knjiga i slučajno su ispala na pod. Već godinama sam znao za ta pisma, ali ni Bil ni Vajolet mi nikada nisu rekli šta je u njima. Pričali su mi samo da se, nekoliko minuta pošto je pročitao peto i poslednje pismo, Bil predomislio u vezi sa svojim i Lusilinin brakom, da je izašao iz zgrade u ulici Grin i zaputio se pravo u Vajoletin stan u Ist Vilidžu. Dok sam držao u rukama ta pisma, osetio sam njihovu težinu, tajanstvenu težinu kakvu poseduju stvari o kojima se često pripoveda, koje se stalno iznova pričaju i prepričavaju. Oči me više ne služe dobro i trebalo mi je dosta vremena da ih pročitam, ali na koncu sam uspeo da odgonetnem svaku reč. Onoga časa kad sam spustio pisma, znao sam da ću već danas započeti da pišem ovu knjigu.

„Dok sam ležala na podu u ateljeu“, piše u četvrtom pismu, „posmatrala sam te kako me slikaš. Gledala sam ti ruke i ramena, a naročito tvoje šake dok su poslovale po platnu. Želela sam da se okreneš, priđeš mi i protrljaš moju kožu isto onako kao što si pristima trljao sliku. Želela sam da snažno utisneš prst na mene baš kao što si ga pritiskao na sliku i pomislila sam kako ću poludeti

ako to ne učiniš, ali ti me tad nisi ni dotakao, nijednom, i nisam poludela. Nisi se sa mnom čak ni rukovao.“

Sliku koju u ovom pismu pominje Vajolet prvi put sam video pre dvadeset i pet godina u galeriji u ulici Prins u Sohou. Izložena platna su većinom bila slaba minimalistička dela koja me nisu zanimala. Bilova slika je bila okačena sama na zidu. To je velika slika, oko dva metra visoka a dva i po dugačka, koja prikazuje mladu ženu kako leži na podu u praznoj sobi. Pridigla se na jedan lakat, izgleda kao da gleda u nešto van granica slike. Upravo sa te strane slike, na koju gleda, prodire bleštavo svetlo i osvetljava joj lice i grudi. Desna ruka joj se odmara na pubičnoj kosti, a kad sam prišao bliže, video sam da u toj ruci drži mali taksi – minijaturnu repliku sveprisutnog žutog taksija koji krstari ulicama Njujorka.

Trebalo mi je otprilike minut da shvatim da je na slici troje ljudi. Na najudaljenijem kraju meni zdesna, na tamnoj strani platna, uočio sam ženu koja napušta sliku. U okviru rama vide se samo njeno stopalo i članak na nozi, ali mokasina u koju je obučena poderala je s takvom brižljivošću da sam se, pošto sam je jednom zapazio, stalno iznova vraćao na nju. Nevidljiva žena postala je isto toliko važna kao i ona koja dominira platnom. Treća osoba prisutna je samo kao senka. Na trenutak sam pomislio da je u pitanju moja sopstvena senka, ali onda sam shvatio da je umetničkim delom obuhvaćen i umetnik. Lepa žena, odevena samo u mušku majicu, gleda u nekoga van slike, u posmatrača koji kao da stoji baš na mestu na kojem sam ja stajao kad sam primetio tamnu senku što joj pada na trbuh i butine.

S desne strane platna sam pročitao malu odštampanu kartu: *Autoportet* od Viliijama Vekslera. Isprva sam pomislio da se to autor šali, ali onda sam promenio mišljenje. Da li taj mali naslov odmah uz njegovo ime nagoveštava ženski deo njegovog bića ili njegovo trostruko „ja“?

Možda se posredna priča o dve žene i onome ko ih gleda odnosi direktno na umetnika, ili se, možda, naslov slike uopšte ne odnosi na njen sadržaj već na njenu formu? Ruka koja je naslikala sliku u nekim njenim delovima se sakrila, dok se u drugim dala prepoznati. Iščežla je u iluziji fotografski prikazanog ženinog lica, na svetlosti što dopire kroz nevidljivi prozor i u hiperrealistički

prikazanoj mokasini. Međutim, ženina kosa bila je prava isprepletena zbrka debelih slojeva boje nanošene silovitim potezima – crvene, zelene i plave. Oko cipele i gležnja iznad nje primetio sam debele pruge crne, sive i bele koje kao da su nanete nožem, a u gustim nanosima mogao sam da razaberem otiske muškog palca. Izgledalo je kao da su utisnuti iznenada, čak nasilno.

Ta slika je i sad ovde, sa mnom u sobi. Treba samo da okrenem glavu da bih je video, iako je izmenjena zahvaljujući mom oštećenom vidu. Kupio sam je od prodavca umetnina za dve i po hiljade dolara, otprilike nedelju dana pošto sam je video. Kad je prvi put ugledala platno, Erika je stajala samo metar-dva dalje od mesta na kojem ja sad sedim. Hladno ju je osmotrila i rekla: „Kao da gledaš nečiji san, zar ne?“

Pošto je Erika to izgovorila, okrenuo sam se ka slici i uvideo da me njena mešavina stilova i promenljivi fokus zaista podsećaju na iskrivljenost slika u snovima. Ženine usne su rastvorene i naziru joj se dva prednja zuba. Umetnik ih je naslikao blistavobeke i ponešto predugačke, gotovo nalik životinjskim. I tada sam uočio da ima masnicu, baš ispod kolena. Već sam je bio video pre toga, ali u tome trenutku mi je privukla pogled ljubičastom bojom sa primesom žute i zelene na jednom njenom rubu, privukla mi je pogled kao da je ta mala povreda zapravo pravi predmet slike. Prišao sam joj, položio prst na platno i povlačio ga po obrisima modrice. Taj pokret me je uzbudio i okrenuo sam se ka Eriki. Bio je vruć septembarski dan i ruke su joj bile gole. Sagnuo sam se i stao je ljubiti u pegice na ramenima, a onda sam joj podigao kosu s vrata i poljubio nežnu kožu ispod kose. Kleknuo sam ispred nje i zadigao joj suknju pa počeo da joj prelazim po bedrima prstima, a potom i jezikom. Kolena su joj malo klecnula. Svukla je gaćice i sa osmehom ih bacila na divan, a onda me nežno gurnula unazad, na pod. Erika me je opkoračila i kosa joj se prosula po mome licu dok me je ljubila. Potom se uspravila, skinula majicu i grudnjak. Sviđao mi se taj prizor moje žene. Dodirnuo sam joj grudi i prstom počeo kružiti po savršenom krugu leve bradavice pre nego što se ponovo nadnela nad mene. Poljubila me je u čelo, obraze i bradu, nespretno petljajući oko rajsferšlusa mojih pantalona.

U to vreme, Erika i ja smo živeli u stanju gotovo neprestanog seksualnog uzbuđenja. Ni iz čega je mogla kresnuti varnica, pa bismo se divlje dograbili u krevetu, na podu, a jednom i na trpezarijskom stolu. Devojke su prolazile kroz moj život još od gimnazije. Imao sam kraće i duže ljubavne veze, ali uvek bi bile podeljene jazom – tegobnim razdobljem bez žena i bez seksa. Erika je imala običaj da kaže kako sam usled tog trpljenja postao bolji ljubavnik – da žensko telo ne uzimam kao nešto što mi samo po sebi sleduje. Tog poslepodneva, međutim, vodili smo ljubav zbog slike. Često sam se od onda pitao zašto je prizor ozlede na telu žene toliko erotski delovao na mene. Posle je Erika naglasila da misli kako je to bio moj način izražavanja želje da ostavim beleg na telu druge osobe. „Koža je nežna“, rekla je. „Lako se posećemo, lako zadobijemo modricu. Ne izgleda kao da je tučena ili slično. To je samo jedan običan mali crnomodri znak, ali naslikao ga je izražajno. Kao da mu je prijalo da to radi, kao da je želeo da napravi malu ozledu koja će trajati zauvek.“

Eriki je tada bilo trideset i četiri godine. Ja sam jedanaest godina stariji, a tada smo bili u braku godinu dana. Bukvalno smo naleтели jedno na drugo u Batlerovoj biblioteci univerziteta Kolumbija. Bilo je to jedne subote u oktobru, kasno pre podne, klupe su bile gotovo prazne. Čuo sam njene korake, osetio njeno prisustvo iza tamnih redova polica s knjigama osvetljenih samo prigušenim svetlom lampi koje su tiho zujale. Pronašao sam knjigu koju sam tražio i pošao ka liftu. Nisam čuo ništa osim zujanja lampi. Skrenuo sam za ugao i naleteo na Eriku koja je sedela na podu na kraju prolaza između polica. Uspeo sam da se održim na nogama, ali naočari su mi poletele s glave. Ona ih je podigla, a ja sam se sagnuo da ih uzmem, i dok sam to činio, ona je počela ustajati pa me je glavom udarila u bradu. Pogledala me je smejući se: „Još koji put, pa bismo mogli steći i naviku da se sudaramo.“

Bio sam naleteo na lepu ženu. Imala je široka usta i gustu, tamnu kosu očišanu do brade. Prilikom našeg sudara, uska suknja joj se povukla naviše i ugledao sam joj butine dok je navlačila rub prema kolenima. Pošto je namestila suknju, pogledala me je i

ponovo se nasmejala. Kad se osmehnula drugi put, donja usna joj je na trenutak zadrhtala i po tom malom znaku uznemirenosti i nelagode zaključio sam da bi mogla i prihvatiti poziv. Da nije bilo toga, ubeđen sam da bih se još jednom izvinio i udaljio. Ali taj trenutni drhtaj usne, koji je iščezao u deliću sekunde, razotkrio je njenu blagu prirodu i pružio mi uvid u, kako sam nagađao, njenu pažljivo skrivenu i branjenu senzualnost. Pozvao sam je na kafu. Kafa se pretvorila u ručak, ručak u večeru i već sledećeg jutra ležao sam uz Eriku Stajn u postelji u svome starom stanu na Riversajd drajvu. Još je spavala. Svetlost je dopirala kroz prozor i obasjavala joj lice i kosu. Veoma pažljivo, položio sam joj ruku na glavu. Ostao sam u tom položaju nekoliko minuta i gledao je nadajući se da će ostati.

Posle smo satima razgovarali. Ispostavilo se da Erika i ja potičemo iz istog sveta. Njeni roditelji su bili nemački Jevreji koji su napustili Berlin u ranoj mladosti, 1933. Otac joj je postao poznati psihoanalitičar, a majka profesor solo pevanja na Džulijardu. Oboje Stajnovih su bili mrtvi. Umrli su nekoliko meseci jedno za drugim, godinu dana pre nego što sam upoznao Eriku. Iste 1973. godine i meni je umrla majka. Rođen sam u Berlinu i živio sam tamo do svoje pete godine. Moja sećanja na taj grad su nepotpuna, neka verovatno i lažna – slike koje sam sâm stvorio na osnovu majčinih priča o mome detinjstvu. Erika se rodila na Aper vest sajdu, gde sam se i ja skrasio nakon tri godine provedene u stanu u Hempstedu, u Londonu. Erika me je naterala da napustim Vest sajd i svoj udobni stan na Kolumbiji. Pre nego što smo se venčali, kazala mi je da želi da „emigrira“. Kad sam je pitao šta pod tim podrazumeva, rekla mi je kako je došlo vreme da proda roditeljski stan u Zapadnoj osamdeset drugoj ulici i da preduzme dugo putovanje podzemnom železnicom u centar grada. „Tamo gore njušim smrt“, kazala je. „Miriše na antiseptike, bolnicu i bajatu zaher tortu. Moram da se preselim.“ Tako smo Erika i ja napustili poznati kraj našeg detinjstva i presadili svoje korenje južnije, među umetnike i boeme. Preselili smo se u potkrovlje u ulici Grin, između Kanala i Granda, koje smo kupili novcem nasleđenim od roditelja.

Novi kraj u koji smo se doselili, s pustim ulicama, niskim zgradama i mladim stanarima, oslobodio me je veza za koje nikad

nisam mislio da me sputavaju. Otac mi je umro 1947, kad mu je bilo svega četrdeset tri godine, ali majka mi je poživila. Bio sam joj jedino dete, pa smo, posle očeve smrti, zajednički održavali njegov duh. Majka se s vremenom pretvorila u artritičnu staricu, ali otac je i dalje ostao mlad, briljantan i perspektivan – doktor koji može sve što hoće. To „sve što hoće“ postalo je za moju majku „sve“. Dvadeset šest godina je živela u istom stanu u Osamdeset četvrtoj ulici, između Brodveja i Riversajda, sa duhom moga oca koji nije doživeo svoju budućnost. Kad sam počeo da predajem, dešavalo se da me ponekad studenti oslovljavaju sa „doktore Hercberg“, a ne sa „profesore“, pa bih neizbežno pomislio na svoga oca. Život u Sohou nije izbrisao moju prošlost niti sam išta zaboravio, ali nije se više dešavalo da me, čim skrenem za ugao ili pređem ulicu, nešto podseti na detinjstvo ili mladost raseljenog lica. I Erika i ja smo bili deca egzila, deca izbeglica iz sveta koji je nestao. Naši roditelji su bili asimilovani Jevreji srednje klase za koje je judaizam bila vera njihovih praotaca. Pre 1933. godine, sebe su smatrali „jevrejskim Nemcima“, a ta fraza više ne postoji ni u jednom jeziku.

Kad smo se upoznali, Erika je bila asistent na katedri za engleski jezik na Ratgersu,* a ja sam već dvanaest godina bio predavao na odseku za istoriju umetnosti univerziteta Kolumbija. Ja sam diplomirao na Harvardu, ona na Kolumbiji, što objašnjava zašto je onog subotnjeg prepodneva lutala među bibliotečkim policama, kud joj je bio dozvoljen ulaz kao bivšoj studentkinji. I pre toga sam bivao zaljubljen, ali svaka veza bi dostigla tačku na kojoj bi postala zamorna i dosadna. Erika mi nikad nije bila dosadna. Ponekad bi me razdražila i ozlojedila, ali nikad mi nije bila dosadna. Erikina primedba o Bilovom portretu bila je karakteristična za nju – jednostavna, neposredna i pronicljiva. Nikada nisam bio snihodljiv prema Eriki.

Mnogo puta sam prošao pored broja 89 u Boveriju a da nikad nisam zastao da pogledam zgradu. U oronuloj četvorospratnici od

* Državni univerzitet u Nju Džersiju. (Prim. prev.)

cigle između ulice Hester i Kanala nikad nije bilo ničeg drugog do siromašnih kancelarija trgovačkih firmi na veliko, ali ti dani skromnosti i uvažavanja bili su daleko za njom u vreme kad sam došao da posetim Vilijama Vekslera. Okna nekadašnjih izloga bila su zamandaljena, a teška metalna vrata sa ulice sva u rupama i ulubljena, kao da je neko na njih nasrtao maljem. Neki bradonja sa pićem u papirnoj kesi dangubio je na ulaznom stepeniku. Prokundao je nešto u mom pravcu kad sam ga zamolio da se pomeri, pa se poluskotrljao a poluskliznuo niz stepenik.

Moje prve utiske o ljudima uvek zamagli ono što kasnije o njima doznam, ali kad je Bil u pitanju, bar nešto od onih prvih nekoliko sekundi nastavilo je da živi tokom čitavog našeg prijateljstva. Bil je prosto očaravao – posedovao je onu tajanstvenu privlačnost koja zavede nepoznate ljude. Kad me je dočekao na vratima, bio je gotovo isto onoliko neuredan i zapušten kao onaj čovek na ulazu. Bar dva dana se nije brijao. Gusta, crna kosa džikljala mu je na sve strane, a odeća mu je bila prljava koliko i umazana bojom. Ali uprkos tome, kad me je pogledao, osetio sam da me privlači. Ten mu je bio neuobičajeno taman za belca, a bistre zelene oči azijski iskošene. Brada i vilice četvrtaste, ramena široka, a ruke snažne. Sa svojih metar i devedeset santimetara visine odavao je utisak da me nadvisuje kao toranj, iako sam tad mogao biti niži od njega najviše petnaestak santimetara. Kasnije sam zaključio da njegova magična privlačnost ima neke veze sa njegovim očima. Pogledao me je vrlo direktno i bez ustezanja, ali u isto vreme sam osetio i njegovu suštinu, njegovu izdvojenost i poremećenost. Iako se činilo da je iskreno znatiželjan kad je o meni reč, osetio sam, isto tako, i da od mene ne želi ništa. Bil je tako potpuno zračio samostalnošću da se tome nije moglo odoleti.

„Uzeo sam ga zbog svetla“, rekao mi je dok smo ulazili na vrata u ogromno potkrovlje na četvrtom spratu. Kroz tri visoka prozora na udaljenom kraju jedne jedine prostorije sijalo je popodneвно sunce. Zgrada je tonula, usled čega je zadnji deo prostorije bio znatno niži od prednjeg. I pod je bio izvitoperen, i kad sam pogledao put prozora, uočio sam izbočine na podnim daskama, nalik sitnim jezerskim talasima. Viši deo potkrovlja bio je izdvojen, opremljen samo stolicom, stolom napravljenim od stare vratnice

položene na nogare za testerenje i muzičkog stereo-uređaja oko kojeg je bilo na stotine ploča i traka u plastičnim gajbama za mleko. Platna su u redovima bila prislonjena uza zid. Prostorija je snažno mirisala na boju, terpentin i slatko vino.

Sve stvari neophodne za svakodnevni život bile su nagurane u niži kraj. Sto prislonjen uz staru kadu sa nogama u obliku kandži. Krevet za dvoje smešten blizu stola, nedaleko od sudopere, a peć je izvirivala iza ogromne, pretrpane police za knjige. Knjiga je bilo i nagomilanih na podu pored nje, a mnogo ih je bilo i na fotelji na kojoj, sudeći po izgledu, niko nije sedeo godinama. Nered u delu potkrovlja u kojem je živeo nije odavao samo Bilovo siromaštvo već i njegov nemar prema predmetima domaćinstva, nemar prema kućnom životu. S vremenom je postao bogat, ali ravnodušnost prema stvarima nikad ga nije napustila. Imao je tu čudnovatu osobinu da se nikad ne vezuje za prostor u kojem živi niti da primećuje kako je uređen.

Čak i tog prvog dana, osetio sam do koje mere je Bil asketa, njegovu gotovo brutalnu želju za čistotom i njegovo opiranje kompromisu. Te osobine zračile su kako iz njegovih reči tako i iz njegovog fizičkog prisustva. Bio je uzdržan, izražavao se uljudno, pokreta pomalo sputanih, ali iz njega je ipak snažno zračila njegova namera, njegov cilj koji je, činilo se, ispunjavao celu sobu. Za razliku od mnogih drugih snažnih ličnosti, Bil nikada nije bio ni bučan ni nadmen niti neobično dopadljiv. Pa ipak, dok sam stajao pored njega i gledao njegove slike, osećao sam se kao patuljak kog su upravo predstavili džinu. Zbog tog osećanja, primedbe su mi bile oštrije i promišljenije. Borio sam se za svoje mesto.

Tog popodneva mi je pokazao šest slika. Tri su bile dovršene. Ostale tri su tek bile započete – linije skica i velike obojene površine. Moje platno pripadalo je upravo tom ciklusu slika tamnokose mlade žene, čija je velična varirala od platna do platna. Na prvoj slici je bila predebela, planina blede puti u tesnom šorcu od najlona i majici – tako golem prizor proždrljivosti i predanosti da se činilo kao da je telo jedva uglavljeno u okvir. U gojaznoj pesnici stiskala je zvečku za bebe. Izdužena senka muškarca padala joj je preko desne dojke i velikog trbuha da bi se smanjila i gubila među njenim bokovima u vidu obične linije. Na drugoj slici, žena je

bila mnogo vitkija. Ležala je na madracu odevena u donje rublje, pogleda uperenog naniže, u sopstveno telo, sa izrazom istovremeno autoerotičnim i samokritičnim. U šaci je stiskala veliko nalivpero otprilike dvostruko veće nego u prirodi. Na trećoj slici, žena je dobila nekoliko kilograma, ali nije punačka kao na platnu koje sam kupio. U ofucanoj flanelskoj kućnoj haljini sedi na ivici kreveta, nemarno raširenih butina. Do nogu joj leži par crvenih dokolenica. Kad sam joj malo bolje pogledao noge, primetio sam, odmah ispod kolena, nejasne crvene linije, tragove elastične ivice čarapa.

„Podseća me na sliku Jana Stena, na sliku žene koja skida čarapu pri jutarnjoj toaleti“, rekao sam. „Jedna mala slika u Rajksmuzeumu.“

Bil mi se tad prvi put osmehnuo. „Video sam tu sliku u Amsterdamu kad mi je bilo dvadeset i tri godine, ona me je navela na razmišljanje o koži. Ne zanimaju me aktovi. Suviše su umetnički, ali veoma me zanima koža.“

Neko vreme smo razgovarali o koži na slikama. Pomenio sam divne crvene stigme na rukama Zurbaranovog Svetog Franje. Bil je pričao o boji kože Grinevaldovog mrtvog Hrista i o rumenoj koži Buševih aktova koje je okarakterisao kao „blago pornografske dame“. Raspravljali smo o tome kako su se menjali konvencionalni prikazi raspeća, kao i konvencije u prikazivanju Bogorodice s mrtvim Hristom ili u skidanju s krsta. Izjavio sam da me je oduvek zanimao Pontormov manirizam, a Bil je istakao Kramba*. „Volim njegovu sirovost“, rekao je. „Onu ružnu hrabrost njegovog dela.“ Pitao sam ga za Georga Grosa** i Bil je klimnuo glavom.

„Srodni su“, kazao je. „Njih dvojica su nesumnjivo umetnički srodni. Jeste li ikada videli Krambov ciklus *Priče iz zemlje Genitalije*? Penise koji trče u čizmama?“

„Poput Gogoljevog nosa“, odvratio sam.

Onda mi je Bil pokazao medicinske crteže, što je bilo polje o kojem sam malo znao. Izvlačio je sa polica na desetine knjiga sa

* Robert Crumb, američki slikar. (Prim. prev.)

** George Grosz (1893–1959), američki slikar i karikaturista nemačkog porekla. (Prim. prev.)

ilustracijama iz različitih razdoblja. Srednjovekovne dijagrame telesnih sokova, anatomske slike iz osamnaestog veka, slike ljudske glave sa frenološkim kvrgama, iz devetnaestog veka, i jednu iz otprilike istog razdoblja, sliku ženskih genitalija. Ovo poslednje bio je neobičan crtež raširenih ženskih butina. Stajali smo jedan pored drugog, zagledani u podroban prikaz vulve, klitorisa, usmina i male, tamne tačke ulaza u vaginu. Linije su bile oštre i naglašeno precizne.

„Izgleda kao nacrt za neki mehanizam“, rekao sam.

„Da“, uzvratilo je. „Na to nikad nisam pomislio.“ Gledao je dole u sliku. „To je zla slika. Sve je na svome mestu, ali crtež je nepristopan. Umetnik je, naravno, na umu imao nauku.“

„Ne verujem u to da je ikada u pitanju samo nauka“, rekao sam ja.

Klimnuo je glavom. „Problem je u tome kako se stvari vide. Ništa nije izvesno. Ono što je pred vama oblikuju naša osećanja i naše misli. Sezan je želeo ogoljeni svet, ali svet nikad nije ogoljen. Ja u svome delu želim da stvorim sumnju.“ Zastao je i osmehnuo mi se. „Jer to je jedino u šta možemo biti sigurni.“

„Jeste li zato ženu na svojim slikama naslikali i debelu i vitku i između to dvoje?“, upitao sam.

„Da budem iskren, to je više bila potreba nego zamisao.“

„A mešavina stilova?“, upitao sam.

Bil se udaljio do prozora i pripalio cigaretu. Udahnuo je dim i pustio da pepeo padne na pod. Podigao je pogled ka meni. Pogled njegovih krupnih očiju bio je toliko prodoran da sam poželeo da se okrenem od njega, ali nisam to učinio. „Imam trideset i jednu godinu, a vi ste prva osoba koja je kupila moju sliku, ako izuzmemo moju majku, koja se ne računa. Radim već deset godina. Trgovci umetninama su me odbili stotinama puta.“

„De Koning nije izlagao sve do četrdesete“, rekao sam.

„Niste me dobro razumeli“, odgovorio je polako. „Ja i ne tražim da iko bude zainteresovan. Zašto bi iko trebalo da bude zainteresovan? Samo se pitam zašto ste *vi* zainteresovani.“

Ispričao sam mu zašto. Seli smo na pod, okruženi slikama, i ja sam mu rekao kako mi se dopada dvosmislenost, kako nisam znao kud da gledam posmatrajući njegova platna, da me moderno

figurativno slikarstvo velikim delom zamara, ali ne i njegove slike. Razgovarali smo o De Koningu, naročito o jednom njegovom malom delu koje je nadahnulo Bila, pod naslovom *Autoportret sa zamišljenim bratom*. Razgovarali smo o Huperovoj neobičnosti i o Dišanu. Bil je za njega rekao da je „nož koji je isekao umetnost na komade“. Mislio sam da ga time obezvređuje, ali on je dodao: „Bio je veliki umetnik-buntovnik. Volim ga.“

Kad sam pomenuo oštre malje koje je obuhvatio prikazom ženinih vitkih nogu, kazao mi je kako mu često, kad je u nečijem društvu, pažnju privuče neka izdvojena pojedinost – okrnjeni zub, flaster na prstu, vena, posekotina, ospe, mladež – pa se na trenutak usredsredi samo na tu izdvojenu crtu i poželi da je predstavi u nekom svom delu. „Gledanje je neprekidno kretanje“, rekao je. Pomenuo sam skrivenu priču u njegovom delu, a on mi je odgovorio da su priče za njega isto što i krv što struji kroz telo – putevi kojima se probija život. Ta metafora je za mene bila otkrovenje i nikada je nisam zaboravio. Kao umetnik, Bil je u viđenom hvatao nesagledano. Paradoksalno je bilo to što je odabrao da ovo nevidljivo kretanje predstavi figurativnim slikarstvom, kojim se predstavlja upravo pojava zaustavljena u kretanju – površina.

Bil mi je ispričao da je odrastao u predgrađima Nju Džersija, gde mu je otac pokrenuo posao, nešto u vezi s kartonskim kutijama, koji je na koncu i razvio. Majka mu je volontirala za jevrejska dobrotvorna društva, bila je pokroviteljka Mladih skauta, a docnije se bavila i prodajom nekretnina. Nijedno od njegovih roditelja nije išlo na koledž i u kući je bilo svega nekoliko knjiga. Zamišljao sam zelene travnjake i tihe kuće Saut Orindža – bicikle na dvorišnim stazama, oznake sa nazivima ulica, garaže za dvojka kola. „Išlo mi je crtanje“, rekao je, „ali dugo mi je od umetnosti bio važniji bejzbol.“

Ja sam pričao kako mi je, u školi Fildston, bavljenje sportom predstavljalo pravo mučenje. Kako sam bio mršav i kratkovid te sam stajao na igralištu sve vreme se nadajući da niko neće baciti loptu u mome pravcu. „Bilo mi je nemoguće da se bavim svakim sportom koji zahteva rekvizit“, rekao sam. „Mogao sam da trčim i da plivam, ali iz ruku sam sve ispuštao.“

U srednjoj školi, Bil je počeo da hodočasti u Met,* u Moma,** u Frik,*** po galerijama i, kako se izrazio, „po ulicama“. „Ulice su mi se sviđale isto koliko i muzeji, pa sam sate provodio lutajući gradom i udišući miris smeća.“ Roditelji su mu se razveli još dok je bio dečak. Iste godine napustio je trkački tim, košarkaški tim i bejzbol tim. „Prestao sam da izlazim“, rekao je. „Omršavio sam.“ Upisao se na koledž u Jejlju, slušao predavanja iz likovnih umetnosti, istorije umetnosti i književnosti. Tamo je i upoznao Lusil Alkot, čiji je otac bio profesor na pravnom fakultetu. „Venčali smo se pre tri godine“, rekao je. Uhvatio sam sebe kako pogledom pretražujem potkrovlje u potrazi za tragovima ženskog prisustva, ali nisam ih video. „Je li ona na poslu?“, pitao sam ga.

„Ona je pesnikinja. Stanuje u iznajmljenoj sobici nekoliko blokova odavde. Tamo piše. Radi i honorarno, kao lektor. Ja krečim za preduzimače. Preživljavamo.“

Jedan naklonjeni lekar spasao je Bila od Vijetnama. Tokom celog detinjstva i mladosti bolovao je od žestokih alergija. Kad bi napadi bili izrazito jaki, lice bi mu oteklo i kijao bi dok ne dobije gušobolju. Pre nego što se javio u zavod za mobilizaciju u Njuarku, lekar mu je u zdravstveni karton uz reč „alergija“ dodao i „sa tendencijom da pređe u astmu“. Da je mobilisan samo dve godine kasnije, „tendencija“ ne bi oslobodila Bila vojske, ali bila je to 1966, rasplamsavanje rata u Vijetnamu je tek predstojalo. Posle koledža, godinu dana je držao bar u Nju Džersiju. Živeo je sa majkom, pa je štedeo zaradu od koje je kasnije dve godine putovao Evropom. Iz Rima u Amsterdam, iz Amsterdama u Pariz. Obavljao je najrazličitije poslove da bi se izdržavao. Radio je u redakciji jednog engleskog časopisa u Amsterdamu, kao vodič kroz katakombe u Rimu, a jednom starcu u Parizu je čitao engleske romane. „Morao sam, dok čitam, da ležim na divanu. Bio je vrlo izričit u vezi sa tim

* Skraćenica od milja za Metropolitan muzej u Njujorku. (Prim. prev.)

** Skraćenica od *Museum of Modern Art*, Muzej moderne umetnosti u Njujorku. (Prim. prev.)

*** Njujorški muzej-legat Henrija Kleja Frika (*Henry Clay Frick*), američkog industrijalca, vlasnika čeličana u prvoj polovini XX veka. (Prim. prev.)

kakav položaj treba da zauzmem. Morao sam da skinem cipele. Bilo mu je vrlo važno da jasno vidi moje čarape. Dobro je plaćao pa sam ga trpeo nedelju dana. Onda sam dao otkaz. Uzeo sam trista franaka i otišao. To je bilo sve što sam u tom trenutku imao. Izašao sam na ulicu. Bilo je oko jedanaest sati noću, a na pločniku je stajao stari prošnjak sa ispruženom rukom. Dao sam mu sav novac.“

„Zašto?“, pitao sam.

Bil se okrenuo ka meni. „Ne znam. Tako mi je bilo došlo. To je bilo glupo, ali nikad se nisam pokajao. Pružilo mi je osećanje slobode. Dva dana nisam imao šta da jedem.“

„Čin viteške hrabrosti“, rekao sam.

Pogledao me je i rekao: „Nezavisnosti.“

„Gde je bila Lusil?“

„Živela je sa roditeljima u Nju Hejvenu. Tad joj je bilo dobro. Pisali smo jedno drugom.“

Nisam ga pitao za Lusilinu bolest. Skrenuo je pogled kad ju je pomenuo, ali uspeo sam da mu u očima zapazim izraz bola.

Promenio sam temu. „Zašto ste sliku koju sam kupio nazvali autoportretom?“

„Sve su to autoportreti“, odgovorio je. „Dok sam radio sa Vajolet, shvatio sam da iscrtavam mapu teritorije samoga sebe koju nisam video ranije, ili možda teritorije između nje i mene. Naslov mi je prosto iskrsnuo u glavi pa sam ga i upotrebio. Autoportret mi se učinilo baš kako treba.“

„Ko je ona?“, upitah.

„Vajolet Blom. Postdiplomka na Njujorškom univerzitetu. Ona mi je dala onaj crtež koji sam vam pokazao – onaj što liči na nacrt za mehanizam.“

„Šta studira?“

„Istoriju. Piše o histeriji u Francuskoj krajem devetnaestog i početkom dvadesetog veka.“ Bil je pripalio drugu cigaretu i pogledao u tavanicu. „Vrlo pametna devojka – neobična.“ Ispustio je dim i ja sam posmatrao kako se magličasti krugovi mešaju sa česticama prašine vidljivim na svetlosti koja je dopirala kroz prozor.

„Mislim da većina muškaraca ne bi portretisala sebe kao ženu. Pozajmili ste nju da biste prikazali sebe. Šta ona misli o tome?“

Smesta se nasmejao i rekao: „Sviđa joj se. Kaže da je to prevratnički, naročito zato što volim žene, a ne muškarce.“

„A senke?“, upitah.

„I one su moje.“

„Šteta“, rekoh. „Mislio sam da su moje.“

Bil me je pogledao. „Mogu da budu i vaše.“ Uhvatio me je za podlakticu i prodrmao je. Ovaj pokret drugarstva, čak privrženosti, neobično me je usrećio. Često se setim toga jer je tih nekoliko reči koje smo razmenili o senkama promenilo tok mog života. On je obeležio trenutak u kojem je razgovor koji je teкао između dvojice ljudi nepovratno skrenuo ka prijateljstvu.